

Quo vadis spoločenskovedný výskum?

Quo Vadis Social Research?

Štefan Siskovič

Abstract: *In presented paper we try to open problems which are related to research in social sciences and to prediction power of social science theories. According to the prevailing opinion, human behaviour is predictable, if not with the mathematical precision, so still at least with a certain degree of probability. Even though, we are unable and we will be unable to predict future changes in hierarchy of our values. This is because the relationship between the normative and causal worlds is not logical; therefore, how they influence each other remains hidden to us. This causes that individual freedom still plays its role in social sciences and cannot be entirely excluded from scientific discourse. But this doesn't mean that legal science should keep its autonomous status. On the contrary, legal science should try to find connection to other science disciplines and use their research outcomes for verifications of its own theories.*

Key Words: *Science; Social Sciences; Pattern; Prediction; Determinism; Probabilism; Freedom.*

Abstrakt: *V predloženom príspevku sú problematizované niektoré aspekty, ktoré súvisia s výskumom v rámci spoločenských vied a predikčnou silou spoločenskovedných teórií. Podľa prevládajúceho názoru je totiž ľudské správanie predvídateľné, ak nie s matematickou presnosťou, tak stále aspoň s určitou mierou pravdepodobnosti. Napriek tomu však stále nedokážeme predpovedať, ako sa smerom do budúcnosti zmení naša hierarchia hodnôt, ani to, čo bude v budúcnosti považované za neakceptovateľné spoločenské správanie. Vzťah medzi normatívnym a kauzálnym svetom nie je logický; možno aj preto nám naďalej zostáva skrytý. Sloboda jednotlivca tak stále zohráva v rámci spoločenských vied svoju úlohu a nie je možné ju úplne vylúčiť z vedeckého diskurzu.*

Kľúčové slová: *Veda; spoločenské vedy; zákonitosť; predikcia; determinizmus; probabilizmus; sloboda.*

Úvod

V názve príspevku sa skrýva hypotéza, ktorej pravdivosť sa v nasledujúcich riadkoch budeme snažiť potvrdiť, respektíve vyvrátiť; hypotéza, ktorá súvisí s otázkou, či je alebo nie je človek ako individuum predvídateľný. Vychádzame pritom zo skutočnosti, že s najväčšou pravdepodobnosťou je uvedená otázka ústrednou a základnou témou každého spoločensko-vedného výskumu. Predpokladáme totiž, že každá vedecká teória musí mať svoju predikčnú silu. Bez nej to jednoducho nejde ani v prostredí spoločenských vied, pretože aj pri nich očakávame výsledky, ktoré nám umožnia lepšie spoznať svet okolo nás. K poznaniu jednoducho patrí skutočnosť, že nám dáva moc predvídať budúcnosť, čo je možno aj jeden z dôvodov, prečo sa veta „poznanie je moc“ (knowledge is power) stala súčasťou bežného jazyka. S príchodom pragmatizmu sme sa navyše posunuli do pozície, kedy očakávame, že výstupy zo spoločenských vied musia byť prínosné pre spoločnosť. Na spoločenské vedy je preto vyvíjaný tlak, aby sa metodologicky priblížili vedám prírodným. Nie je náhoda, že v anglosaskej literatúre sa stretávame s názorom, že spoločenské vedy (*social sciences*) sa vyvinuli z vied prírodných (*natural sciences*). Terminologicky totiž v anglickom jazyku stoja oproti vedám prírodným tzv. humanitné odbory (*humanities*), ktorých postupy v zásade nie sú považované za vedecké. Dôvodom je fakt, že humanitné odbory nie sú empirické, pretože ich metódy sú primárne kritické a špekulatívne. V zásade to znamená, že humanitné odbory sú od prírodných, a zdá sa že aj spoločenských vied principiálne odlišné. Kým prírodné, a možno aj spoločenské vedy sa snažia odhaliť, ako príroda, prípadne spoločnosť fungujú, humanitné odbory sa snažia porozumieť človeku v jeho komplexnosti. Vedy, či už spoločenské alebo prírodné, sú teda orientované na odhaľovanie zákonitostí. Humanitné odbory sú zamerané zase na človeka a jeho jedinečné postavenie v prostredí, v ktorom žije. Ak teda spoločenské vedy vznikli z vied prírodných, prečo by sa im mali metodologicky viac priblížiť? Ich ciele sú predsa rovnaké. Zrozumiteľnejšou by preto bola požiadavka, ktorá by apelovala skôr na humanitné odbory, aby sa vzdali špekulatívnych postupov a začali robiť „seriózny výskum“. Zdá sa však, že v tomto prípade nejde iba o metodologický problém. Ak sa pozrieme bližšie na jednotlivé disciplíny, ktoré sú bežne považované za humanitné, zistíme, že sú často zaradované aj medzi spoločenské vedy. Azda najvhodnejším príkladom je právo. Podľa Balkina a Levinsona má totiž právo na jednej strane veľmi blízko k humanitným odborom, no zároveň

v ňom nájdeme aj niečo zo spoločenských vied.¹ Prečo to tak je? Odpoveď je jednoduchá. Predmetom skúmania v spoločenských vedách sú, podobne ako v humanitných odboroch, človek a spoločnosť. To znamená, že závery v spoločenských vedách sú, rovnako ako v humanitných odboroch, postavené na konaní konkrétnych aktérov.² A to je práve „kameň úrazu“. Predmetom skúmania vied sú predsa všeobecné zákonitosti. Vedy preto smerujú k vedeckému vysvetleniu (explanácii) a pracujú s predstavou vedeckého zákona, ktorý má všeobecnú povahu. Ak sa však predmetom skúmania stáva konanie jednotlivých aktérov, tak potom je, zdá sa, v tomto smere koncept „vedeckého zákona“ a „explanácie“ nepoužiteľný, pretože konanie jednotlivca nie je možné vedecky vysvetliť, pretože nepodlieha vedeckému zákonu. Dôvodom je „čarovné“ slovo sloboda, ktoré ponecháva otvorenou otázku, či je konanie jednotlivca predvídateľné alebo nie, s čím je zároveň spojený fakt, že o individuálnom sa jednoducho „vedá robiť nedá“.

Požiadavku na tzv. scientizáciu (metodologické priblíženie sa prírodným vedám) spoločenských vied, ktorá je v humanitne orientovaných vedných odboroch prítomná už od 19. storočia, nám nepomôže vyriešiť ani kontinentálne členenie vied na tzv. nomotetické a idiografické vedy. Pozitivistická škola, ktorá v podstate podnietila vznik tohto rozdelenia, sa snažila už od svojho sformovania z vedy odstrániť všetky neverifikovateľné, prípadne nefalzifikovateľné výroky.³ Podľa nich totiž „pravými vedami“ sú len tie, ktorých predmetom skúmania sú javy ovládané všeobecnými zákonmi. Jediné nomotetické vedy teda spĺňajú kritériá „vedeckosti“, pretože predmetom skúmania idiografických vied je konanie konkrétnych jednotlivcov, ktoré je odhalením motívu nanajvýš tak možné pochopiť. Inak povedané, pozitíviisti vychádzajú z toho, že predmet skúmania automaticky diskvalifikuje určité (v zmysle vedecké) spôsoby, ako ho môžeme uchopovať a poznávať. Napriek tomu, že uvedené tvrdenie je

¹ BALKIN, J. M. a S. LEVINSON. Law and the Humanities: An Uneasy Relationship. *Yale Journal of Law & the Humanities*. 2006, vol. 18, no. 2, s. 155-160. ISSN 1041-6374.

² Giddens vysvetľuje, že aj keď v jazyku často používame vyjadrenia, ktoré odkazujú na existenciu kolektívneho rozhodovania (napríklad „vláda rozhodla, že...“), predmetom skúmania môže byť vždy iba konanie konkrétneho jednotlivca (napríklad, prečo sa na zasadnutí vlády rozhodol príslušný minister súhlasiť s predloženým návrhom), nikdy nie vlády ako celku. Existencia kolektívneho rozhodovania je preto iba jazyková redukcia, v ktorej sa zamlčuje kvôli efektívnosti komunikácie určitá informácia. GIDDENS, A. *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. 1st ed. Berkeley: University of California Press, 1984, s. 219-220. ISBN 0-520-05728-7.

³ GARCÍA, C. E. *Popper's Theory of Science: An Apologia*. 1st ed. London; New York, NY: Continuum, 2006, s. 38. ISBN 0-8264-9026-3.

mylné,⁴ viedlo to mnohých k presvedčeniu, že existuje principiálna odlišnosť medzi metódami, ktoré sú využívané v rámci nomotetických a idiografických vied. Niektorí doslova zastávali názor, že použitie exaktných metód nomotetických vied v rámci idiografických vied v oblasti skúmania konania jednotlivých aktérov by znamenalo dopúšťať sa omylu.⁵

Okrem toho, hlavne vďaka silnému vplyvu pozitivistického myslenia v otázkach výskumu, sa komplexná potreba praktickej využiteľnosti poznatkov získaných v rámci spoločenských vied zdeformovala a zredukovala na jej dnešné „vulgárne“ prevedenie, ktoré pozorujeme skôr ako požiadavku na uskutočňovanie výskumu, z ktorého „budem niečo mať a najlepšie tu a teraz“. Ak však odhliadneme od dopadov prepojenia pragmatizmu a pozitivizmu na spoločenské vedy, ktoré spadajú pod vedy idiografické, tak zistíme, že vo vede ako takej už dávno neplatí starý Platónov príkaz „Poznávaj pre poznanie samotné“. Veda je tvrdo orientovaná na odhaľovanie a poznávanie zákonitostí a ich následné možné využitie. To platí aj pre spoločenské vedy. Vymedzenie striktnej hranice medzi nomotetickými a idiografickými vedami tak nakoniec viedlo nielen k principiálnemu oddeleniu nimi používaných metód, ale aj k postupnej degradácii výskumu, ktorý sa uskutočňuje v rámci idiografických, a teda aj spoločenských vied. Je teda namieste sa v tomto bode dejín vývoja spoločenských vied pýtať, či nestoja na prahu novej éry, kedy sa nanovo musíme zaoberať ich metodológiou a snažiť sa pochopiť ich podstatu, aby sme mohli opäť raz presvedčivo zdôvodniť ich potrebnosť, respektíve nepotrebnosť. Ako sme už vyššie naznačili, kľúčovým sa v tomto smere stáva riešenie problému predikcie v rámci spoločenských vied.

⁴ Vedeckosť nie je daná predmetom, ktorý skúmame, ale metódami, akými ho skúmame. Pozitivistu sa v zásade dopúšťali logického omylu, ak tvrdili, že niektoré predmety je možné skúmať iba určitými metódami. Toto tvrdenie je totiž neverifikovateľné, a tým aj podľa ich kritérií nevedecké, hoci stálo v základoch ich teórie poznania (pozitivistický paradox). V tomto zmysle sa ich odlišovanie vedeckého a nevedeckého postupu stalo neudržateľným. Podobnú námietku vyslovil Ingarden. Bližšie pozri INGARDEN, R. Logistický pokus o novou podobu filosofie. In: J. FIALA, ed. *Analytická filosofie: První čítanka: S vazek I.* 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita, Fakulta humanitních studií, 2000, s. 52-58. ISBN 80-7082-611-8.

⁵ RICKERT, H. Kultúrna veda a prírodná veda. In: I. HRUŠOVSKÝ a M. ZIGO, eds. *Antológia z diel filozofov: Pozitivismus, voluntarismus, novokantovstvo: Zväzok VII.* 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo politickej literatúry, 1967, s. 559.

Predikcia ako problém v spoločenských vedách

V anglosaskom prostredí sa postupne v priebehu 20. storočia stala dominantnou predstava rozdeľujúca vedy na prírodné a spoločenské.⁶ Ako sme už v úvode spomenuli, základom uvedeného rozdelenia vied je principiálna odlišnosť predmetu ich skúmania. Kým v prírodných vedách je predmetom skúmania príroda, presnejšie zákonitosti – čiže kauzálne vzťahy medzi jednotlivými javmi pozorovanými v prírode, predmetom skúmania v spoločenských vedách je spoločnosť – a teda kauzálne vzťahy medzi jednotlivými javmi pozorovanými v spoločnosti. Táto skutočnosť je zároveň dôvodom, prečo sa spoločenskovedný a prírodovedný výskum navzájom líšia. Prírodné zákonitosti sa, pokiaľ siaha naše poznanie, zatiaľ ešte nezmenili. S najväčšou pravdepodobnosťou môžeme konštatovať, že Aristoteles, Newton aj Einstein sa snažili odhaliť tie isté zákonitosti, hoci ich interpretácie pozorovaného sú odlišné. Príroda je teda v podstate ideálnym predmetom výskumu. Z hľadiska zákonitostí je stabilná a nemení sa. Výsledky získané jej skúmaním sú opakovateľné a experimentálne získané dáta sa nám zdajú byť vierohodné. Skúmanie spoločnosti však so sebou prináša viaceré problémy, ktoré sa neobjavujú v rámci prírodovedného výskumu. Grécka „polis“ je odlišná od dnešného štátu, rovnako, ako je odlišná západná civilizácia od islamskej.⁷ Zároveň však v spoločenských vedách sťažuje hľadanie všeobecných zákonitostí tiež skutočnosť, že predmetom ich skúmania sú vedome konajúci jednotlivci s vlastnými cieľmi a zámermi. V spoločenských vedách je preto kauzalita závislá aj od motívov aktérov, v kontexte zamýšľaných a nezamýšľaných dôsledkov ich konania. Ich analýzou sa nám síce odhalí pôvodný význam konania aktérov, no takto vytvorené generalizácie nebudú mať rovnakú povahu ako prírodné vedecké zákony.⁸ Pri uskutočňovaní spoločenskovedného výskumu sa preto každý vedec musí vyrovnáť so základnou otázkou, či vôbec existuje nejaká zákonitosť, ktorá dáva do vzájomnej súvislosti dva v spoločnosti pozorované javy, a zároveň nie je závislá od konkrétneho miesta alebo času, a platí teda univerzálne. Inými slovami, aj v rámci spoločenskovedného výskumu hľadáme obdobu tvrdenia

⁶ Počiatky tohto členenia však môžeme nájsť už v období nemeckej klasickej filozofie v 19. storočí. K už spomínanému novokantovskému rozdeleniu vied na nomotetické a idiografické pozri bližšie aj OCHRANA, F. *Metodologie vědy: Úvod do problému*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2009, s. 107-108. ISBN 978-80-246-1609-4.

⁷ HUNTINGTON, S. P. *Střet civilizací: Boj kultur a proměna světového řádu*. 1. vyd. Praha: Rybka, 2001, s. 47-50. ISBN 80-86182-49-5.

⁸ GIDDENS, A. *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. 1st ed. Berkeley: University of California Press, 1984, s. 346-347. ISBN 0-520-05728-7.

„všetky veci sú priťahované k zemi“; otázkou zostáva, či vôbec niečo také ako spoločenská zákonitosť existuje.

Odpoveď na uvedenú otázku sa snažili nájsť už Platón s Aristotelom, a neskôr aj prvotní utopisti. Napokon túžba objaviť deterministické spoločenské zákonitosti viedla v 19. storočí v rámci formovania spoločenských vied ku vzniku tzv. pozitivistických vied, respektíve pozitivistickej paradigmy. Jej axiómou sa stalo presvedčenie, že medzi poznávajúcim (subjekt) a poznávaným (objekt) je exkluzívny vzťah, sú navzájom nezávislé, a preto je možné formulovať zákony, ktoré sú všeobecne platné (nezávislé na konkrétnom časopriestorovom kontexte).⁹ Na druhej strane sa oproti pozitivistickej paradigme sformovala tzv. naturalistická paradigma, ktorá, naopak, vychádzala z presvedčenia, že sociálnu realitu je možné pochopiť iba z pozície toho, kto ju skúma. Správanie je možné vysvetliť a interpretovať, no zákonitosti, ktoré riadia spoločnosť, nám kvôli komplexnosti sveta zostávajú skryté. Spor medzi pozitivistami a naturalistami sa naplno prejavil aj v oblasti histórie. Podľa zástancov naturalistickej paradigmy dejiny nie je možné redukovat' na súhrn objektívne poznateľných faktov – teda na čistú historiografiu, ale skôr na súhrn subjektívne preferovaných faktov, ktoré boli poznávajúcim vybrané a označené za relevantné. Príkladom môže byť prechod cez rieku Rubikon. Jej prekročenie Cézarom a iným človekom sú síce dva porovnateľné fakty, za historický fakt je však považované iba Cézarovo prekročenie rieky.¹⁰ Vo svetle naturalistickej paradigmy je história súhrnom tzv. historických faktov, ktoré sme vybrali spomedzi nekonečného počtu faktov a označili ako dôležité. Pri jej skúmaní sa preto do popredia dostávajú kritériá, na základe ktorých si vyberáme určité fakty a z nich následne vytvárame historickú skutočnosť. Kritériá nášho výberu sú však vždy arbitrárne, nie univerzálne. Rekonštruovaná historická skutočnosť preto nikdy nemôže byť objektívna.

Pozitivistická paradigma narazila v oblasti spoločenských vied na svoje limity a objavila viaceré paradoxy našej obmedzenej racionality. Predstava, že spoločnosť je riadená deterministickými zákonitosťami, už nie je v súčasnosti určujúca. Determinizmus bol nahradený probabilizmom a deterministickú kauzalitu nahradila probabiliztická. Prestalo platiť, že následok sa musel objaviť vždy, keď sme pozorovali určitú príčinu.

⁹ BEDNÁRIKOVÁ, M. *Úvod do metodológie vied*. 1. vyd. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2013, s. 83. ISBN 978-80-8082-620-8.

¹⁰ CARR, E. H. *Co je historie?*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1967, s. 12-13.

Nevyhnutnosť sa vystriedala s pravdepodobnosťou. Probabilistická kauzalita predpokladá, že niektoré príčiny zvyšujú pravdepodobnosť výskytu určitých následkov,¹¹ čo môžeme merať napríklad štatisticky. Tým sa v podstate dostávame k odpovedi na otázku, či majú spoločenskovedné teórie predikčnú silu. Pozitivisty by tvrdili, že pravdepodobnosť síce nie je nevyhnutnosť, ale stále je to merateľný prvok. To znamená, že predikčná sila každej pozitivistickej teórie je vyjadriteľná v percentách. Príkladom môže byť zvýšená ochota mužov preniesť ženu s vyvrtnutým členkom na rukách cez priechod pre chodcov, ak má na sebe oblečené červené šaty.

Na druhej strane, zástancovia naturalistickej paradigmy odmietajú možnosť predikcie v prípade spoločnosti, ale aj konkrétneho jednotlivca. Ľudské správanie má v sebe prvky náhody a nie je možné ho dopredu predikovať s matematickou alebo štatistickou presnosťou. Nie je teda možné ho vedecky vysvetliť (explanácia a predikcia), ale je potrebné usilovať sa ho chápať z pozície jeho aktéra.¹² Kognitívny vedec Hilary Putnam by povedal, že človeka a jeho myseľ síce môžeme popísať ako funkcionálny systém, do ktorého niečo vstupuje (podnety), čo sa spracuje, a následne pozorujeme určité výstupy (reakcie). Podľa neho to však neznamená, že vieme predvídať, ktoré konkrétne vstupy budú produkovať žiadané výstupy, pretože nedokážeme komplexne obsiahnuť všetky skutočnosti ovplyvňujúce individuálne rozhodnutie.¹³ Reakcia konkrétneho človeka je preto na tejto úrovni explanácie nepredvídateľná. Podobá sa myšlienkovému experimentu so Schrödingerovou mačkou, ktorej život závisí na rozpade konkrétneho atómu rádioaktívnej substancie. Napriek tomu, že poznáme polčas rozpadu rádioaktívnej substancie, ktorá sa nachádza v kufri spolu s mačkou, až do jeho otvorenia nevieme, či sa nami vybraný atóm rádioaktívnej substancie rozpadol a následný únik jedovateho plynu spôsobil usmrtenie mačky, alebo sa nerozpadol a mačka je stále nažive. Sloboda človeka je stav, ktorý je podobný superpozícii, v ktorej sa nachádza Schrödingerova mačka. Tá je mŕtva aj živá zároveň, pretože okamih, kedy sa rozpadne konkrétny atóm, určuje celý rad pre

¹¹ EELLS, E. *Probabilistic Causality*. 1st ed. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 1991, s. 279. ISBN 0-521-39244-6.

¹² BEDNÁRIKOVÁ, M. *Úvod do metodológie vied*. 1. vyd. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2013, s. 82. ISBN 978-80-8082-620-8.

¹³ PUTNAM, H. Povahy mentálnych stavov. In: S. GÁLIKOVÁ a E. GÁL, eds. *Antológia filozofie mysle*. 1. vyd. Bratislava: Kalligram, 2003, s. 101. ISBN 80-7149-597-2.

nás neznámych príčin.¹⁴ Zdá sa, že so slobodou máme podobnú skúsenosť. Nie sme totiž schopní vymedziť množinu prvkov, ktoré motivujú naše individuálne rozhodnutie. Uvedený fakt je zároveň najpravdepodobnejším dôvodom, prečo nie sme schopní predvídať zmeny aj na celospoločenskej úrovni. Nevieme dopredu určiť, ktorý súčasný minoritný názor sa v budúcnosti stane majoritným, rovnako, ako nedokážeme predvídať, kedy a ako sa v budúcnosti zmení štruktúra hodnôt, a tým aj právnych princípov, na základe ktorých budú sudy meniť interpretáciu právnych textov, a tak meniť tiež obsah právnych noriem, ktorý v nich bude obsiahnutý.

Pre ilustráciu si zvolíme príklad rozhodovacej činnosti exekučných súdov v oblasti exekučných notárskych zápisníc. Ak porovnáme právnu úpravu notárskych exekučných zápisníc z prvej Československej republiky (vtedy boli označované ako vykonateľné verejno-notárske listiny) s dnešnou právnou úpravou, tak zistíme, že formálne, ako aj materiálne náležitosti obidvoch exekučných titulov sú totožné. Ďalšou podobnosťou medzi právnym stavom prvej Československej republiky a dnešným stavom je skutočnosť, že exekučný súd a súd, ktorý je oprávnený konať v základnom konaní, majú principiálne odlišné právomoci. Kým súd v exekučnom konaní iba dohliada na výkon exekúcie, súd v základnom konaní má oveľa širšie právomoci. Uvedený rozdiel sa prejavuje tak, že preskúmať exekučný titul, ktorý je verejnou listinou, môže iba súd v rámci základného konania. Ak teda existujú pochybnosti o vykonateľnosti exekučného titulu z hľadiska hmotného práva, exekučný súd nie je oprávnený vec rozhodnúť, pretože exekúcia nie je ďalším opravným prostriedkom. Právomoc exekučného súdu preskúmať exekučné tituly je preto obmedzená iba na kontrolu ich formálno-logických väd. Konkrétne sa to prejavuje tak, že exekučný súd má právomoc preskúmať, či exekučná notárska zápisnica obsahuje súhlas s vykonateľnosťou, no už nie je oprávnený skúmať, či tento súhlas bol udelený platne alebo či nebol náhodou udelený za nápadne nevýhodných podmienok a podobne. To môže skúmať iba súd v základnom konaní, pretože exekučné tituly sú si vzájomne rovnocenné.¹⁵

¹⁴ Pozri bližšie Schrödinger's Cat. In: *The Information Philosopher* [online]. 2015 [cit. 2015-11-13]. Dostupné na: <http://www.informationphilosopher.com/solutions/experiments/schrodingerscat/>.

¹⁵ K analýze pozri bližšie SISKOVIČ, Š. a K. SISKOVIČOVÁ. Sme sofisti či platonisti? Konflikt medzi univerzálnou hierarchiou princípov a autoritatívnym rozhodovaním sudcov na príklade analýzy historického vývoja inštitútu notárskej zápisnice. *Právnik*. 2014, roč. 153, č. 5, s. 380-395. ISSN 0231-6625.

V porovnaní s judikatúrou prvej Československej republiky aktuálna rozhodovacia činnosť exekučných súdov ukazuje, že na úrovni všeobecných súdov Slovenskej republiky, ale aj Ústavného súdu Slovenskej republiky sa začala využívať taká interpretácia Exekučného poriadku, ktorá umožňuje uvedenú zásadu porušovať. Exekučné súdy si osvojili výklad, pomocou ktorého sú schopné obhájiť svoju právomoc preskúmať nielen formálno-logické vady exekučnej notárskej zápisnice, ale aj jej právne vady, ktoré by mal preskúmať výlučne súd v základnom konaní. Problémom je, že rovnaká argumentácia sa nepoužíva, pokiaľ ide o exekučné tituly, ktoré sú výsledkom rozhodovacej činnosti súdov v základnom konaní, teda pri rozsudkoch súdov alebo iných orgánov verejnej správy. Notárska zápisnica preto *de facto* a *de iure* prestáva byť rovnocenným exekučným titulom k ostatným vykonateľným rozhodnutiam, zmierom a osobitným právnym aktom správnych orgánov.¹⁶

Úmyselne sme pritom zamlčali, že súdy začali narúšať zásadu rovnosti exekučných titulov v prípadoch, ktoré by sme mohli označiť spoločným názvom ako spotrebiteľské spory. Dôvod, pre ktorý sme hneď na začiatku neuviedli, čím je spomenutý príklad špecifický, je prozaický. Stav, kedy sa spotrebiteľ stane subjektom, ktorého ochrana bude spôsobilá narušiť princíp rovnosti sporových strán, nebolo možné predvídať. Možno neskôr, po ustálení judikatúry a vzájomných vzťahov medzi spotrebiteľom a podnikateľom, budeme schopní späťne nájsť a odhaliť určité styčné plochy, ktoré viedli ku zmene hodnotového nastavenia spoločnosti. Potom budeme schopní o nich polemizovať a diskutovať. Možno sa dokonca zhodneme na niektorých základných príčinách, ktoré viedli k súčasnému stavu. Všetky uvedené závery však nebudú mať žiadnu

¹⁶ „Náš právny názor je preto jednoznačný. Zo samotnej povahy, podstaty a významu inštitútu notárskej zápisnice obsahujúcej výslovnú doložku vykonateľnosti vyplýva, že bola vytvorená najmä z dôvodu, že jednoduchšie zabezpečovacie prostriedky, ako je napríklad zmluvná pokuta či ručenie, nemôžu zaistiť, že sa účastníci vyhnu súdnemu sporu. Ak by sa v praxi všeobecne pripustil v určitých prípadoch iný postup ako ten, že súd bude môcť v prípade predloženia notárskej zápisnice ako exekučného titulu preskúmať len jej formálno-logické vady, bolo by to v rozpore s účelom a zmyslom samotného inštitútu takej notárskej zápisnice. Zastávame preto názor, že ak by exekučný súd nepreskúmal právne vady (súlad s hmotným právom) notárskej zápisnice ako exekučného titulu, tak by právo účastníkov na súdnu ochranu nebolo porušené, ale zachované, nakoľko každú exekučnú notársku zápisnicu je možné napadnúť žalobou na súde z dôvodu neplatnosti, respektíve jej rozporu s hmotným právom.“ SISKOVIČ, Š. a K. SISKOVIČOVÁ. Sme sofisti či platonisti? Konflikt medzi univerzálnou hierarchiou princípov a autoritatívnym rozhodovaním sudcov na príklade analýzy historického vývoja inštitútu notárskej zápisnice. *Právnik*. 2014, roč. 153, č. 5, s. 392. ISSN 0231-6625.

predikčnú silu, pretože už Popper si uvedomil, že poznanie histórie a jednotlivých faktov nám síce dáva informácie, ako sa určitý sled udalostí odohral, no na základe toho nie sme však schopní predvídať, kam sa bude naša budúcnosť uberať. Budúca hierarchia nášho spoločenského hodnotového systému nám jednoducho zostáva skrytá, aj kvôli tomu, že vzťah vzájomného pôsobenia faktického a normatívneho sveta nie je logický.

Napriek predchádzajúcej argumentácii však existujú určité oblasti vedomého sociálneho správania, ktoré sme schopní predvídať s vysokou mierou pravdepodobnosti. Pomocou kvalitatívneho výskumu v podobe tzv. sociálnej sekvencnej analýzy dokázal Gottman na základe rozhovoru s testovanými osobami s takmer 90 % pravdepodobnosťou predikovať, či sa v prvých piatich rokoch manželstva rozvedú alebo nie.¹⁷ Na jeho výskum dokonca nadviazal matematik Murray. Výsledkom ich spolupráce bol vzorec popisujúci riziko rozvodu akéhokoľvek manželského páru. Aj keď boli Gottman a Murray pri predikcii rozvodovosti konkrétnych párov celkom úspešní, ich výskum a výsledky stále nehovoria nič o tom, či je manželstvo inštitúciou, ktorá je hodná ochrany alebo nie. Inými slovami, odhalenie príčiny, ktorá spôsobuje rozvody, ešte nehovorí nič o tom, že manželstvo má byť inštitútom hodným ochrany. Napriek tomu sú ich závery v prípade, ak štát ochraňuje manželstvo až na ústavnej úrovni, prinajmenšom dôležité a pre tých, ktorí chcú tento problém efektívne riešiť, dokonca určujúce.

Záver

Predchádzajúcim tvrdením sa dostávame na úplný záver predloženého príspevku. Spoločenské vedy dokážu v určitej miere poskytnúť odpovede a vytvoriť teórie podobné teóriám v prírodných vedách. Je však zrejmé, že každý subjekt je z pohľadu dnešnej vedy nepredvídateľný. Množina prvkov motivujúcich naše rozhodovanie je stále otvorená. Sloboda je preto normatívny koncept, ktorý v súčasnosti korešponduje s úrovňou poznania nášho tela. Veda sa však stále usiluje zmenšovať oblasť nepoznaného a doposiaľ nepredvídateľného sociálneho správania. Masívny rozvoj hlavne kognitívnych vied, ale aj nových progresívnych metód, ktoré nám umožňujú s dostatočne vysokou pravdepodobnosťou predvídať správanie ľudí, mení postupne rozmer otázky, či je spoločenskovedný vý-

¹⁷ Pozri bližšie GOTTMAN, J., C. SWANSON a J. MURRAY. The Mathematics of Marital Conflict: Dynamic Mathematical Nonlinear Modeling of Newlywed Marital Interaction. *Journal of Family Psychology*. 1999, vol. 13, no. 1, s. 3-19. ISSN 0893-3200.

skum principiálne odlišný od prírodovedného. To platí aj pre výskum, ktorý sa uskutočňuje v rámci právnej vedy. Ak právo nie je systémom, ktorý je odtrhnutý od reality, a ak zároveň platí, že plní určitú spoločenskú funkciu, je potrebné, aby sa pri poznávaní jeho obsahu prihliadalo nielen na dáta získané pomocou právu vlastných metodologických postupov. V súčasnosti sa preto čoraz viac apeluje na to, aby právna veda rezignovala na svoje autonómne postavenie a postupne sa prepájala s ostatnými vednými odbormi.¹⁸

Zoznam bibliografických odkazov

- BALKIN, J. M. a S. LEVINSON. Law and the Humanities: An Uneasy Relationship. *Yale Journal of Law & the Humanities*. 2006, vol. 18, no. 2, s. 155-186. ISSN 1041-6374.
- BEDNÁRIKOVÁ, M. *Úvod do metodológie vied*. 1. vyd. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2013. 95 s. ISBN 978-80-8082-620-8.
- CARR, E. H. *Co je historie?*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1967. 167 s.
- EELLS, E. *Probabilistic Causality*. 1st ed. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 1991. 413 s. ISBN 0-521-39244-6.
- GÁBRIŠ, T. *Právo a dejiny: Právnohistorická propedeutika*. 1. vyd. Kraków: Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2012. 387 s. ISBN 978-83-7490-490-2.
- GARCÍA, C. E. *Popper's Theory of Science: An Apologia*. 1st ed. London; New York, NY: Continuum, 2006. 166 s. ISBN 0-8264-9026-3.
- GIDDENS, A. *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. 1st ed. Berkeley: University of California Press, 1984. 402 s. ISBN 0-520-05728-7.
- GOTTMAN, J., C. SWANSON a J. MURRAY. The Mathematics of Marital Conflict: Dynamic Mathematical Nonlinear Modeling of Newlywed Marital Interaction. *Journal of Family Psychology*. 1999, vol. 13, no. 1, s. 3-19. ISSN 0893-3200.
- HUNTINGTON, S. P. *Střet civilizací: Boj kultur a proměna světového řádu*. 1. vyd. Praha: Rybka, 2001. 447 s. ISBN 80-86182-49-5.

¹⁸ Obdobný názor nájdeme aj u T. Gábriša. Pozri bližšie GÁBRIŠ, T. *Právo a dejiny: Právnohistorická propedeutika*. 1. vyd. Kraków: Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2012, s. 111-115. ISBN 978-83-7490-490-2.

- INGARDEN, R. Logistický pokus o novou podobu filozofie. In: J. FIALA, ed. *Analytická filozofie: První čítanka: Svazek I.* 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita, Fakulta humanitních studií, 2000, s. 52-58. ISBN 80-7082-611-8.
- OCHRANA, F. *Metodologie vědy: Úvod do problému.* 1. vyd. Praha: Karolinum, 2009. 156 s. ISBN 978-80-246-1609-4.
- PUTTNAM, H. Povaha mentálních stavov. In: S. GÁLIKOVÁ a E. GÁL, eds. *Antológia filozofie mysle.* 1. vyd. Bratislava: Kalligram, 2003, s. 91-104. ISBN 80-7149-597-2.
- RICKERT, H. Kultúrna veda a prírodná veda. In: I. HRUŠOVSKÝ a M. ZIGO, eds. *Antológia z diel filozofov: Pozitivismus, voluntarizmus, novokantovstvo: Zväzok VII.* 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo politickej literatúry, 1967, s. 543-559.
- Schrödinger's Cat. In: *The Information Philosopher* [online]. 2015 [cit. 2015-11-13]. Dostupné na: <http://www.informationphilosopher.com/solutions/experiments/schrodingerscat/>.
- SISKOVIČ, Š. a K. SISKOVIČOVÁ. Sme sofisti či platonisti? Konflikt medzi univerzálnou hierarchiou princípov a autoritatívnym rozhodovaním sudcov na príklade analýzy historického vývoja inštitútu notárskej zápisnice. *Právnik.* 2014, roč. 153, č. 5, s. 380-395. ISSN 0231-6625.

JUDr. Mgr. Štefan Siskovič, PhD.

Právnická fakulta
Trnavská univerzita v Trnave
Kollárova 10
917 01 Trnava
Slovenská republika
ssiskovic@gmail.com